

Uvod

1. Šta se podrazumeva pod izrazom „usmeno izražavanje“?

Usmeno izražavanje je, pored pismenog, druga velika oblast korišćenja jezika. (Preciznije, ono je prva takva oblast: kako u istoriji čovečanstva, tako i u istoriji gotovo svake individue, kulturne tehnike pisanja i čitanja pojavljuju se tek nakon duge faze isključivo usmene komunikacije.)

Usmeno izražavanje obuhvata aspekte slušanja i govora. Oni se odnose na receptivnu (slušanje i razumevanje slušanog) i produktivnu stranu (govor) usmene komunikacije. Time se posebno skreće pažnja na činjenicu da podsticanje slušanja igra jednako važnu ulogu u razvoju komunikacionih kompetencija.

Rad na oblasti usmenog izražavanja podrazumeva poštovanje određenih pravila, ali se ne odvija nezavisno od podsticanja pismenosti. Naprotiv, međusoban odnos te dve velike oblasti može biti opisan kao cirkularan: ono što se učilo u oblasti usmenog izražavanja isplaćuje se zatim i u pismenom izražavanju, kao što i, obrnuto, dobro razvijeno pismeno izražavanje ima uticaja na diferenciranost usmenog izraza.

U specifične karakteristike usmene upotrebe jezika ubrajamo sledeće tačke, koje su važne i za rad u školi:

- U situaciji usmene komunikacije učesnici razgovora su po pravilu u isto vreme na istom mestu. Tako je moguće korišćenje mimike i gestikulacije, kao i neverbalnih, situativnih signala (npr. upućivanje na neku osobu u blizini, ili na oblačno nebo). Ova sredstva potpomažu razumevanje, što je u pogledu tačne komunikacije smisljeno i funkcionalno. U situacijama pismene komunikacije, u kojima su koraci „pisanje“ i „čitanje“ vremenski razdvojeni i mogu putem prerađivanja i ponovnog čitanja biti ponavljani, sve je potpuno drugačije. (Posebno mesto, kojim se ovde ne bavimo, zauzimaju telefonski razgovori, ili pismeni chatovi.)

- U jezičkom pogledu, usmena komunikacija sledi sopstvena pravila koja se razlikuju od pravila pisanog jezika. Nepotpune rečenice, prekidi rečenica, ponavljanja, povremeno menjanje jezika (npr. sa prvog jezika na jezik škole, ili sa standarda na dijalekt), asocijativni govor itd. normalne su pojave u usmenoj komunikaciji i ne ometaju, ili samo retko ometaju svakodnevni razgovor. U slučaju „kultivisanog“ usmenog izražavanja, recimo prilikom referata u školi, važe strože norme koje se više orijentišu na pismenost. Ali, i tu bi svakako bilo pogrešno od učenika očekivati da govore kao „s papira“. Istovremeno, to nikako ne znači da treba odustati od prilika za trening u kojima se sasvim svesno uvežbava negovani usmeni stil i čije praktkovanje se može sprovesti u motivirajućim kontekstima (scenske predstave, referati itd).

2. Podsticanje usmenog izražavanja – i šta to znači za nastavu u dopunskim školama

Usmeno izražavanje u nastavi jezika igra važnu ulogu; to, naravno, važi i za nastavu maternjeg jezika u dopunskoj školi. Značaj te uloge vidljiv je već po tome što (pogotovo u nižim razredima) komunikacija na časovima teče pretežno usmeno. Ko želi da učestvuje u onome što se dešava na nastavi, mora, dakle, s jedne strane umeti da sluša i da razume ono što sluša, a s druge strane mora posedovati različite produktivne sposobnosti u oblasti usmenog izražavanja. Prominentnost pozicije usmenog izražavanja pokazuje i sledeći pregled jezičkih oblasti s obzirom na sposobnosti i potrebu podsticanja:

	receptivne sposobnosti	produktivne sposobnosti
usmeno izražavanje: primarne, „urođene“ sposobnosti	slušanje (razumevanje slušanog)	govor
pismenost: sekundarno stečene kulturne tehnike	čitanje (razumevanje pročitano)	pisanje

Treba pomenuti i širenje fonda reči i sticanje gramatičkih znanja, procesa koji prati i podstiče razvoj obeju oblasti usmenog i pismenog izražavanja, a koji s jedne strane teče „prirodno“, bez ikakvog upliva, a s druge strane dobija potporu kroz školovanje.